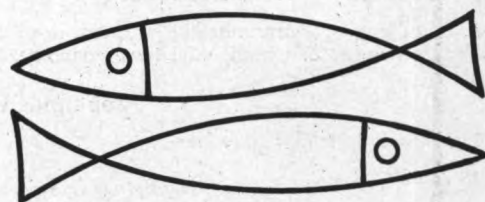


OPBOUW



weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

redactie en sekr.: postbus 7176, a'dam

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

administratie: pasteursingel 29b, r'dam-7

G. VAN ATTEN — GORINCHEM

Het einde: Gods koningschap

Openb. 11:15-19

Met de bespreking van het tweede deel van Openb. 11 wil ik de serie over dit bijbelboek afsluiten. In het vervolg zullen we veel tegenkomen, dat reeds eerder genoemd is. Dat gaat ontwikkelingen tekenen, die zich in de eindtijd voordoen en die alle uitlopen op het grote oordeel van de Here over deze wereld. Daar spreekt ook dit tweede deel van hoofdstuk 11 over. Hier horen we de bazuinstoot van de zevende engel, en dan grijpt het visioen ineens vooruit naar het eind van het boek en het eind van de geschiedenis. Voordat Johannes de verdere ontwikkelingen moet zien en beschrijven mag hij daar a.h.w. overheen kijken, om te zien hoe het afloopt. En het loopt af met het koningschap van God.

Daarover immers gaan de lofzangen in vs 15 en vs 17, 18. En die sluiten aan bij de lofzangen uit de hoofdstukken 4 en 5, waar we deze serie begonnen. De hemel zong toen van de majesteit Gods in Zijn schepping. Maar: in die schepping regeerde, door de zonde van de mens, de dood. God kon niet verder — totdat het Lam kwam, dat de dood overwon. Toen kon de geschiedenis verder. Dat betekende ook, dat de krachten, die tegen de Here in gaan, zich konden ontwikkelen, waarover de oordelen Gods zich voltrekken. Dat alles hebben we in voorgaande hoofdstukken gezien.

Tevens zagen we, dat de Here in de eindtijd Zijn rechtsgeding voert met deze wereld, en daarom Zijn getuigen doet optreden: Zijn gemeente. Maar: die getuigen worden gedood door het ongeloof van de wereld, en van een afvallig geworden kerk.

Dan komt het derde wee. De zevende engel blaast de bazuin.

—o—

Het derde wee begint met een hemelse lofzang op Gods koningschap. Nu is de macht gekomen aan God en aan Zijn Gezalfde. Daarmee is niet gezegd, dat voordien de Here niet over alles regeert; maar dat alle macht die zich tegen Hem verzet, nu gebroken wordt. In het tweede lied,

dat van vs 17 en 18, is het thema dan ook de overwinning.

De manier, waarop de Here wordt aangesproken is bijna gelijk aan de lofzang uit 4 : 8. Er is maar een klein verschil. Daar werd van God gezongen: die is, en die was, en die komt. Hier ontbreekt het laatste gedeelte: die komt. Nu is Hij er. Nu is Zijn koningsheerschappij aangebroken. Hij overwon. Alle vijandige machten zijn verslagen.

De lofzang zegt: De volken waren toornig geworden, maar Uw toorn is gekomen.

Over die toorn van de volken sprak het eerste deel van dit hoofdstuk. Het beest uit de afgrond heeft de getuigen van de Here de oorlog aangedaan en hen overwonnen. De volken hebben zich tegen de Here verzet, en ook geen woord meer over Hem en Zijn recht willen horen.

Die tegenstand was er, toen de Here Jezus op aarde was. Ze was er ook, toen in Jeruzalem de gemeente werd vervolgd. Die gemeente heeft toen de stand van zaken begrepen. In Hand. 4 : 24 e.v. lezen we het gebed van die gemeente: Gij, Here, zijt het, die geschapen hebt de hemel, de aarde, de zee en alles wat daarin is; die door de H. Geest bij monde van onze vader David, Uw knecht, gezegd hebt: waarom hebben de heidenen gewoed en de volken ijdele raad bedacht? De koningen der aarde hebben zich opgesteld en de oversten zijn tezamen vergaderd tegen de Here en tegen Zijn Gezalfde. Want inderdaad zijn in deze stad vergaderd tegen Uw heilige knecht Jezus, dien Gij gezalfd hebt, Herodes, zowel als Pontius Pilatus, met de heidenen en de volken van Israël...

In dat gebed van de gemeente vinden we, net als hier in de hemelse lofzang, eerst de verwijzing naar Gods Almacht in Zijn schepping. Maar dan ook die naar de tegenstand. En die gemeente in Jeruzalem weet: wat ons overkomt is niet nieuw. David kende dezelfde tegenstand. Psalm 2 wordt opnieuw werkelijkheid.

Het boek Openb. laat zien, dat de oude tendens zich voortzet, en dat ze aan het einde van de tijden tot een climax komt. De volken willen zich onttrekken aan de

macht van de Here en Zijn Gezalfde.

—o—

De tegenstand is echter machteloos. Die in de hemel zetelt, lacht. Hij spreekt tot hen in Zijn toorn: Ik heb Mijn koning gesteld over Sion, mijn heilige berg.

Of de volken het nu erkennen of niet: het eind zal doen blijken, dat de Here koning is. Hij zal het tonen aan de vorsten uit Davids tijd, aan de Joden en Romeinen uit Jezus' dagen, aan de mensen van nu en van de toekomst. Aan allen, die het evangelie alleen maar geprikkeld aanhoren, omdat het hun spreekt van de rechten van een God, die uit de tijd is.

Het geloof in zo'n almachtige God, en in een Here Jezus Christus, die de mensenschuld wegneemt door Zijn bloed, behoort tot een voorbijgaande tijd. Wie het geloven wil, moet dat maar doen binnen de vier muren van zijn huis of van de kerk, maar dat niet verkondigen in de wereld.

Tot die allen zegt God, heel de geschiedenis door: weest verstandig, laat U gezeggen, rechters der aarde. Dient de Here met vreze en verheugt U met beving, kust de Zoon, opdat Hij niet toorne en gij op Uw weg vergaat, want zeer licht ontbrandt Zijn toorn. Welzalig allen, die bij Hem schuilen.

De oudsten in de hemel zingen naar de strekking van dit oude lied. De tijd voor de doden is gekomen om geoordeeld te worden, en om het loon te geven aan Uw knechten.

De tijd voor de rechtzitting is aangebroken.

Op die rechtzitting wordt uitspraak gedaan ten goede, of ten kwade. Ten kwade voor allen, die zich zijn blijven verzetten tegen de Here en Zijn gezalfde. Ten leven voor allen, die zijn opgeschreven in het boek des levens van het Lam (zie 20 : 11-15). Over hen licht de heerlijkheid des Heren.

—o—

Dat laatste ziet Johannes, doordat in de hemel de tempel Gods opengaat en de ark van Zijn verbond zichtbaar wordt. Altijd is die ark verborgen geweest, achter het voorhangsel in de tabernakel en de tempel in Jeruzalem. Niemand kon en mocht Gods heilige troon zien. Als de heilige ark in de woestijn vervoerd werd, werd ze met kleden bedekt. De levieten, die haar droegen, moesten achteruit het heiligdom binnengaan om haar te bedekken. Als ze de ark zouden zien, zouden ze sterven. Toch was die ark de troon van

God temidden van Zijn volk: de troon van Zijn genade. Toen de Here Jezus stierf op Golgotha, scheurde het voorhangsel. De weg naar Gods troon lag open. Maar toen was er in het heiligdom geen ark meer. Na de ballingschap is de ark nooit teruggekeerd.

Pas hier, in het visioen van Johannes, verschijnt ze weer. Als symbool van de heiligheid Gods — en van Zijn verbintenis met mensen.

Met die mensen, die tot Hem gaan in Jezus Christus, die door het voorhangsel, dat is Zijn vlees, zegt de Hebreënbrieven, de weg geopend heeft. De Here laat Zijn troon nu zien, aan alle mensen.

Zoals Hij Zich openbaarde op de berg Sinaï, met allerlei natuurverschijnselen. Ook nu komen er bliksemstralen en stemmen en donderslagen en aardbeving en zware hagel. De donder Gods rolt over de wereld. Vanaf Zijn troon oordeelt Hij de doden.

En Zijn knechten ontvangen hun loon. Het loon der gerechtigheid om Jezus' wil. Hij sprak: Zalig de vervolgd om der gerechtigheid wil, want hunner is het koninkrijk der hemelen. Zalig zijt gij, wanneer men u smaadt en vervolgt en liegende allerlei kwaad van U spreekt om Mijnentwil — en we denken weer aan die gemeente in Jeruzalem, die psalm 2 bad, en aan de twee getuigen uit Openb. 11. Verblijdt U en verheugt U, want Uw loon is groot in de hemelen (Matth. 5 : 11, 12).

Psalm 2 komt uit. De dag van Gods toorn komt.

Ook de laatste regel van die psalm komt uit: welzalig allen, die bij Hem schuilen.

IN DIT NUMMER

Pagina 145

Ds G. van Atten,
Het einde: Gods koningschap

Pagina 146

Ds H. Smit,
Niet juridisch, wel rechtvaardig!

Pagina 147

Ds G. Visser,
Ons kerkboek

Pagina 148-149

D. W. L. Milo,
Franciscus' kijk op de doodDs W. G. Visser,
Het boek Daniël

Pagina 150

Open brief

W. F. Coumou,
BoekbesprekingProf. C. Veenhof,
Persschouw

H. SMIT — DEN HELDER

Niet juridisch, wel rechtvaardig!

Lessen der historie

Voor mij ligt het mooie boekje van Prof. C. Veenhof „Kerkgemeenschap en Kerkorde”. Ik ga het niet apart recenseren. Dat zou ook wel een beetje mosterd na de maaltijd zijn, nu de schrijver zelf over dit boekje al een hartig woordje gewisseld heeft met Prof. J. Kamphuis („Opbouw”, 21 maart 1975, blz. 91 ev.). Liever geef ik zomaar eens een losse kanttekening, een mijmering die bij het lezen opkwam.

In de inleiding zegt Prof. Veenhof, dat we de lessen van de historie niet mogen veronachtzamen. Maar dat betekent niet, dat die lessen ons in zijn boekje op een gemakkelijke manier gepresenteerd worden! Het ligt er beslist niet dik bovenop! Natuurlijk, er waren ook in vroeger dagen fervente voorstanders en al even felle tegenstanders van een kerkverbandelijke organisatie. Maar je kunt echt niet zomaar een =-teken zetten. Je hebt echt niet het gevoel, dat je eigenlijk met een vooruitgeschoven portret van thans levende kerkmensen te doen hebt. Het is ook niet zo, dat Prof. Veenhof de erepalm van het 'historisch gelijk' aan deze of gene stroming of beweging toekent. Dat pleit voor historische betrouwbaarheid van het geheel, maar het maakt de denk-opgave bepaald niet geringer.

Lessen — dat is een meervoud. En eigenlijk een meervoud van bescheidenheid. Je kunt niet zomaar spreken van de éne les en van de éne lijn. De echte geschiedenis is niet zo doorzichtig. Het licht is nogal diffuus. Af en toe valt je iets op — hier een klein lijnstukje, daar alleen maar een puntje op de historische baan. Maar het heeft toch wel zin voor ons heden. Welaan, ik geef mijn eigen mijmering door. In de erkenning, dat er honderd en meer van die mijmeringen mogelijk zijn, die alle hun — bescheiden — recht hebben.

Het merkwaardige besluit van de brabantse kerken

Op blz. 52/3 vertelt Prof. Veenhof, dat op de synode van 1840 geen afgevaardigden van de kerken in Noord-Brabant aanwezig waren. In die afwezigheid was de invloed van ds Gezelle Meerburg herkenbaar. Deze keurde het houden van een Algemene Kerkvergadering in de gegeven (door veel twist beheerste) omstandigheden af en was met de brabantse kerken van oordeel, „dat dit slechts tot grotere verwikkeling aanleiding geven zou”. Wel verklaarde de bra-

Kerkelijk Leven

bantse provinciale vergadering, dat zij bereid was, „zich te verenigen met alle bepalingen, die overeenkomstig Gods Woord gemaakt (zouden) worden en zichzelf daaraan te onderwerpen”. Eén en ander staat in het verslag van de synode van 1840 te lezen.

Een niet-juridisch denken

Men zou hier kunnen spreken van een merkwaardige redenering. Wanneer de brabantse broeders en kerken het aandurften de synode van 1840 niet te bezoeken, dan moesten ze daaraan toch eigenlijk ook konsekwenties verbinden! Wanneer een ressort van kerken ontbreekt op een algemene kerkvergadering, dan is die vergadering toch zeker niet algemeen meer? En kunnen haar besluiten dan nog rechtsgeldigheid hebben voor het ontbrekende ressort? Er wofdt toch niet zonder de kerken over de kerken gehandeld? Wanneer men op de juridische toer gaat, dan zitten deze opmerkingen er in en dan kan men de vraagtekens eigenlijk wel door uitroepetekens vervangen. Nu wil ik geen kwaad zeggen van de juridische denklijn, alsof die 'minderwaardig' zou zijn. Maar... ze is toch ook niet alles waard! Er is in de kerk een weg, „die verder omhoog voert”.

In het brabantse besluit komt de juridische redenering helemaal niet aan bod! In plaats daarvan verklaren de brabantse kerken zich bereid zich te verenigen met — en zich te onderwerpen aan — de bepalingen, die overeenkomstig Gods Woord gemaakt zullen worden.

Men heeft zich kennelijk niet afgevraagd, of er eigenlijk wel sprake was van een juridische noodzaak tot onderwerping aan de komende besluiten. Men heeft de **vrijheid genomen deze onderwerping te beloven!** Een heel eenvoudige redenering. Al doet de combinatie van vrijheid en onderwerping wel wat vreemd aan. Men moet wel echt en werkelijk vrij zijn om die vrijheid in de onderwerping te kunnen beleven. En om zich terwille van de kerkelijke gemeenschap daartoe **geroepen** te achten.

Geen heilig en geen on-heilig huis

Ds Gezelle Meerburg wordt algemeen geëerd als een 'man des

vredes'. En dat terecht! Maar het is niet zo'n kunst iemand op een 'veilige' (tijds-)afstand van een dikke eeuw te eren! Al mijmerend stel je jezelf de vraag, of wij vandaag wel zo goed met die brabantse kerken en met die predikant over de weg zouden kunnen. Zowel de felle synode-voorstanders als ook de fervente synode-tegenstanders zouden, dunkt me, met deze kerken en haar predikant moeite hebben. Natuurlijk, in het praktische vlak zou het wel gaan. De uitvoering van de besluiten was immers toegezegd!

Maar het is juist een kenmerk van het fanatisme, dat het met deze praktische samenwerking niet tevreden is. De juridisch-logische toer ligt ons over het algemeen wel goed! We zouden geneigd zijn een tekst uit zijn verband te halen en de brabanters toe te roepen: Noem de besluiten vrucht goed, maar dan ook de synode-boom! Noem de synode-boom slecht, maar dan zijn de vruchten het ook! De erkenningsgrond van de besluiten ligt bij de felle voorstanders niet in de inhoud van die besluiten maar in het feit dat ze door een wettige synode genomen zijn. En zo wordt daartegenover ook de verwerpelijkheid van de besluiten opgeleverd door het feit dat een 'gewraakte' kerkelijke vergadering ze genomen heeft! Ds Gezelle Meerburg heeft dan eigenlijk één van de ergste zonden begaan: hij is niet logisch-konsekvent geweest! Hij heeft het synode-gezag in het midden gelaten om vervolgens de besluiten positief te verwelkomen!

Eigenlijk zit er in onze felheid vóór en in onze ijver tégen nog wel iets diepers dan logica-verering. We maken namelijk toch altijd weer iets 'sacraals' van een synode. Sacraal in positieve zin: een heilige tempel. Of sacraal in negatieve zin: een aan de vloek gewijd Jericho. Zoals de eerbiediging van de tempel het uitgangspunt moest zijn voor alle praktische levensverrichtingen (zie Haggai), zo moet toch eigenlijk ook de erkenning en de eerbiediging van de synode het uitgangspunt zijn van de hele kerkelijke praktijk! Zoals men uit het vervloekte Jericho niets mocht meenemen, wilde men de vloek niet naar zich toetrekken, zo behoort men ook geen besluit van een gewraakte kerkvergadering te erkennen, wil men niet in de afval belanden! En nu hebben die brabantse kerken toch eigenlijk de synode van haar 'heilig voetstuk' afgetrokken. De besluiten zullen op haar **eigen** waarde beproefd worden. Men komt niet ter synode. De synode is niet het heilige huis. Men neemt de besluiten in welwillendheid aan. De synode is ook niet het on-heilige huis. Zij is 'gedé-sacraliseerd'. Zij is een 'gewone vergadering' geworden, een instrumenteel iets en niet méér in het midden van de kerken.

Een moeilijke zaak! Bijvoorbeeld voor ds Van Velzen van 1838, die in zijn voorwoord op de Utrechtse Kerkordening aan de synode nog wel een 'Mozes-en-Aäron-gezag' had toegekend (blz. 24). Maar ook voor een tegenstander, die er niet woon' ding te zien. En dat is toch in slaagt een synode als een 'genodig', wil de **vrijheid tot onderwerping** aan genomen besluiten binnen het gezichtsveld komen.

Pastorale notities

Niemand van ons leeft voor zichzelf

Wij zijn als leden van Christus' lichaam in een verband gesteld. Wij hebben met elkaar rekening te houden. Wij dragen verantwoordelijkheid voor elkaar.

Daarmee is alle individualisme veroordeeld. Telkens worden we door Gods Woord er aan herinnerd, dat wij als gelovigen, dat is als leden van Christus' lichaam, leden van elkander zijn. Nooit zal het in de gemeente des Heren mogen voorkomen dat iemand zegt: ik heb met die en die niets te maken. Of: wat een ander doet gaat mij niet aan; ieder moet voor zichzelf maar weten wat hij doet. Wij hebben wel degelijk op elkaar toe te zien.

Dat wil nog niet zeggen dat we over elkaar mogen meesteren, elkaar de wet kunnen voorschrijven. Iemand die zich voor de Heer verantwoord weet moet geduld hebben met een broeder die deze verantwoordelijkheid niet voor zijn rekening durft te nemen.

Laat ieder voor zijn eigen besef maar ten volle overtuigd zijn en de ander geen aanstoort geven of ergernis voorleggen. Wij moeten met elkaar najagen wat de vrede en de onderlinge opbouw in de gemeente bevordert.

Liever — zegt Paulus — in christelijke liefde ons in een bepaalde situatie van iets onthouden, dan onze medebroeders en zusters in een of ander opzicht grieven. Want niemand in de gemeente leeft voor zichzelf. Niemand kan zijn gang maar gaan, Christelijke vrijheid is nooit losbandigheid.

Want wij zijn allen aan onze Heer en Meester gebonden. Hij heeft ons gekocht met Zijn bloed. Wie Jezus zijn Heer noemt, die belijdt dat hij Zijn eigendom is en dat niets van zijn ganse leven aan hemzelf toebehoort. Dat moeten we goed verstaan. En hoe meer we dat gaan verstaan, des te minder zullen we leven naar het goedgevoelen van ons eigen hart. Wij zijn van Christus en daarom leden van elkaar!

B. Telder, Bilthoven

Verblijvend teken

Het is wel wat 'in' zeer kritisch te staan tegenover van alles en nog wat in het eigen kerkelijk leven. Soms doet dat denken aan een soort zelf-affbraak. Is dat nederigheid? Of is het de nawerking van een hoogmoed, die in zichzelf teleurgesteld werd? Men moet toch echt ook het mooie zien en de zegeningen tellen. Wanneer men rustig de verklaring doorleest, die onze kerken op de Conventsvergadering van 30 november 1974 hebben aangenomen, dan ziet men met een gevoel van vreugde, dat de geest van Gezelle Meerburg, de man des vredes, niet verdwenen is. En dat het juridische logicisme en de sacralisering (positief of negatief) van de kerkverbandelijke organisatie niet de hegemonie voeren onder ons. Zouden we het eigenlijk niet helemaal eens kunnen worden, als we de tempelstelling en het Jerichofort verlaten?

G. VISEE — HAREN

Ons kerkboek

Wij zitten met ons kerkboek, platweg gezegd, in de puree. We hadden weleer een Gereformeerd kerkboek. En dan denk ik bij dat 'Gereformeerd' niet alleen aan de inhoud van het kerkboek, maar ook hieraan, dat je er in elke Gereformeerde kerkdienst mee terecht kon. Het omvatte, sedert de komst van de zgn. dundruk-bijbels de complete Heilige Schrift, de belijdenisgeschriften van de Gereformeerde kerken in Nederland (de Catechismus, de Ned. Gel. Belijdenis en de Dordtse Leerregels); de 'liturgische' formulieren (Doopt, Openbare belijdenis, Avondmaal, Ban en Wederopneming, Bevestiging ambtsdragers, Huwelijksformulier) en voorts een aantal gebeden. En aandeze laatste stukken gingen dan vooraf de berijmde Psalmen en de 'Enige' — na 1933: 29 — 'Gezangen'. Alles in een gemakkelijke slappe band om zo in een zak van je colbertje of in een damast te steken. Met dit kerkboek 'gewapend' konden je in een Gereformeerde kerkdienst geen verrassingen overkomen. Voeg daarbij, dat men zich in de meeste kerken na 1933 ook hield aan de door de synode van Middelburg toen aanbevolen Orde van dienst, en je wist wat je in een Gereformeerde dienst kon verwachten. Die tijd is geweest.

Om te beginnen: de nieuwe vertaling kwam, en deze is in onze kerken snel ingeburgerd. Er kwamen ook spoedig kerkboeken met deze vertaling. Maar de N.V. werd aldaar door een nieuwe psalmberijming gevolgd. Tot de invoering van deze met gelijktijdige loslating van de 'oude' berijming kwam het niet: om begrijpelijke redenen. Objectief gezien is de nieuwe berijming niet in alle gevallen een verbetering. En aan de oude berijming liggen sterke gevoelsbindingen: hele geslachten hebben in de woorden van die berijming van 1773 hun dank en lof, hun nood en ellende, hun hoop en verwachting, hun heimwee en verlangen naar Gods gemeenschap uitgezongen en van zo'n liedboek neem je niet zó maar afscheid. Maar het gevolg van dat op dubbelspoor rijden was, dat je met twee berijmingen op zak, dat is met twee kerkboekjes naar de kerk moest des zondags. Maar dat was slechts een begin. Onder ons kwam de ingebruikneming van de '119 Gezangen'. En dat vroeg om kerkboek nummer drie. En de volgende verandering kwam met de 'invoering' van gewijzigde 'liturgische' formulieren en dat betekent, dat je het met je oude Gereformeerde kerkboek niet ver meer brengt. Het is zo 's zondags een hele sjouwerij. Een tijd geleden in een andere gemeente prekende ontdekten we onder de vrolijk opgaande stammen een ons bekende vader en moeder met een ouderwets aantal kinderen — dat wél — die zich aande nieuwerwetse situatie zeer praktisch hadden aangepast: de hele reutemeut aan bijbels, psalm- en gezangboeken in één grote tas en voor de dienst vond de uitdeling plaats: ieder kreeg zijn deel, een boekje of drie.

Intussen kwam er een kans om aan de veelheid van kerkboeken te ontsnappen: het Liedboek voor de kerken verscheen. Het omvat naast de Psalmen in nieuwe berijming nog 491 Liederen. Men ziet: keus genoeg. Alleen: géén oplossing voor de veelheid van

kerkboeken. Want naast deze psalmen en gezangen bevat dit Liedboek niets. Géén Bijbel. En dus blijft het nodig naast het omvangrijke Liedboek ook nog een kerkbijbel mee te nemen. En dan missen we nog — en dat is in een kerk, die nog de catechismus-prediking houdt, inderdaad een gemis — de catechismus. Om van de andere belijdenisgeschriften maar te zwijgen... En helemaal niets te zeggen van de formulieren voor de kerkelijke handelingen. Bij dat alles komt dat we ons ten aanzien van de Orde van Dienst in een experimenteel stadium schijnen te bevinden: deze gang van de dienst verschilt van plaats tot plaats en soms binnen een en dezelfde gemeente. Bij onze Chr. Geref. zusterkerken is het niet anders.

De gereleveerde feiten — we onthielden ons van een beoordeling tot hiertoe — tonen duidelijk aan, dat we aan het begin geen woord te veel zeiden: We zitten met ons kerkboek, platweg, in de puree. En hoe komen we er uit?

Er zullen op kortere of langere termijn wel beslissingen moeten vallen. Want de moeilijkheden zullen eer groter dan kleiner worden. Wij gebruiken o.a. de '119 Gezangen'. Dat is een bundeltje, dat sinds een aantal jaren in de 'syn.' Geref. kerken in gebruik was. Was, want sinds daar het Liedboek in gebruik werd genomen werd dat andere bundeltje buiten gebruik gesteld. En dat betekent: dat bundeltje wordt niet meer gedrukt en is straks niet meer verkrijgbaar. Hoe komen we er uit? De vraag omvat de volgende zaken:

1. de Psalmberijming;
2. de Gezangen;
3. de kerkelijke formulieren.

1. DE PSALMBERIJMING

Het zal vroeg of laat wel moeten komen tot een keus tussen de oude en de nieuwe berijming. Dat is niet zo eenvoudig. Ik laat de kwestie van de gehechtheid aan

deze oude berijming, waarover ik hierboven reeds schreef, buiten beschouwing. Toen de nu oude berijming in 1773 werd ingevoerd, waren zeer velen aan le daaraan voorafgaande, die van Datheen, zo gehecht, dat ze er niet over dachten over te schakelen op wat nu onze berijming is. Dat deze zo snel de berijming van Datheen verving was te danken aan het feit, dat de Heren in Den Haag en de Heren van het stadhuis in die dagen nog een dikke vinger in de kerkelijke pap hadden: de berijming werd eenvoudig 'van hogerhand' opgelegd en ingevoerd, en de dominees, algemeen voorstanders van de Statenberijming, vonden dat best zo. Ze waardeerden 'de sterke arm'. Maar op vele plaatsen bleef Datheen in ere. Men mag zeggen tot op de huidige dag. Het is nog niet zo heel lang geleden, dat men in vele 'Gereformeerde gemeenten' in Zeeland de Datheense berijming nog zong (en zingt), maar ook in de Gereformeerde kerk van Wissenkerke (Noord-Beverland) zong men tot voor enige tientallen jaren nog:

Als een hert gejaagd, o Heere
Dat verse water begeert,
Alzoo dorst mijn ziel ook zeere
Naar U mijn God hoog geëerd,
En spreekt bij haar met geklag:
O Heer! wanneer komt die dag,
Dat ik toch bij U zal wezen,
En zien Uw aanschijn geprezen.

Het is onbegrijpelijk, maar er zijn in ons goede vaderland nog plaatsen, waar men deze taal, waar men geen touw aan kan vastknopen, zingt. Maar in de kerk is er veel mogelijk. In de Russische kerk zingt de pope de mis in een taal, die niemand verstaat, en die ieder in vervoering brengt: het oud-slavisch, dat een volstrekt dode taal geworden is...

We moeten de kwestie van onze gehechtheid aan de in zwang zijnde berijming maar uitschakelen. Die gehechtheid is trouwens alleen een aangelegenheid van ons ouderen. Laten we hopen, dat de nieuwe berijming aan de komende generatie evenveel vreugde en troost mag geven als de oude dat deed aan ons en ons voorgelacht. Maar we zullen de vraag van wat we in de toekomst in de kerk zingen beantwoorden los van subjectieve argumenten als 'dat men aan deze oude berijming zo gewend en gehecht is'. We zullen de zaak moeten beslissen op zakelijke gronden.

a. De taal van de oude berijming is verouderd en aan 't verouderen. Wij, ouderen, die met deze psalmen zijn opgegroeid, merken dat niet zo, omdat we aan die taal gewend zijn. Maar nou 's eerlijk: wat denkt vandaag 'n kind, als we in de kerk zingen: Hoe vrees'lijk groeit, o God, het saamgezworen rot dergenen, die mij drukken (3), zij rotten saam (1, 56, 94, 123); ... zij passen loos op mijne gangen met monden vol van adderspog (140), een schenddaad kleeft hem aan (35:10), Mijn ziel kleeft U standvastig aan (63), Wordt alles billijk aangelegd? (58), Zijn dierb're leer verspreidt een straal van billijkheid (19), ... en alles aanrukt' om zich met mijn vlees te vœen, stiet zelf dit rot, dat mij benauwt en haat... (27), over God: Albestierend Opperwezen, d'Alzegenaar, d'Algoede? Of: Stouthartigen zijn daar beroofd

(76), Wie stout zijn op hun macht... (Lofz. Maria), 't Verbaasde hemelrond meldt in die nare stond Gods billijkheid en macht (97), Ik trek vol moeds ten orelog, 'k vertrouw niet op mijn stalen bogen' (44). Wat denkt zo iemand bij Ps. 129: 'Maak hen gelijk aan 't lichtverdorrend gras, dat hier en ginds gezien wordt op de daken, dat eer men 't plukt', alree verwelkerd (!) was, ontbloot van grond om wortels in te maken.'?

En hier stop ik maar; ik zou echter nog bladen vol kunnen schrijven met dergelijke dwaze dingen. Ik zwijg dan nog over dingen, die de toets ener bijbelse kritiek niet kunnen doorstaan: van die mensen, die — met vâste gang nog wel — 'het pad der deugd betreden'. (1). De vele keren, dat God wordt aangeduid als het 'Opperwezen', het 'Eeuwig Wezen'.

Nog eens: de Psalmberijming

Er is nog iets. Vele psalmen zijn onbekend om de eenvoudige reden, dat ze nooit gezongen worden, omdat ze onzingbaar zijn, een melodie hebben, die voor de volkszang (en de kerkzang is volkszang) volkomen ongeschikt is.

En hoe men ook over de 'oude' berijming verder denken moge, één ding staat wel vast: het is, hoe men het ook keert of wendt, met de 'oude' berijming een aflopende zaak.

Het is niet zo moeilijk ook op de nieuwe berijming kritiek te oefenen. Het is zeker geen volmaakte omdichting. Er zijn psalmen, die slecht zijn overgekomen. Zo Ps. 105. Heeft de onberijmde psalm in vs 29: 'Hij veranderde hun wateren in bloed, en deed hun vis-sen sterven', de N.B. vertolkt dat aldus 'Water werd bloed, met witte lijven, kwamen de vissen bovendrijven. De kikvors kwaakt' in land en stad, tot waar de koning sliep en at. En weer sprak Mozes en terstond krioelde 't ongedierte rond'. Daar is weinig dichterlijks meer aan, dat is rijmelarij. Gelukkig is het vervolg veel beter, nauw sluit het zich bij de oude berijming aan, het slotvers is bijna letterlijk uit de oude overgenomen: Wie gunst heeft God zijn volk bewezen... Het ontbreekt ook niet aan vreemde wendingen. Zo in Ps. 150, 8: 'Hef, bazuin, uw gouden stem, harp en fluit, verheerlijkt Hem! Cither, cimbél, tamboerijn, laat uw maat de maatslag zijn van Gods ongemeten wezen...'

Maar er zijn ook in deze nieuwe berijming juwélletjes. Als we nog een opmerking maken mogen: op verscheidene plaatsen hebben de dichters verzen, een aantal klasieken, bijna ongewijzigd uit de oude berijming overgenomen. In Psalm 25, Psalm 86:4 'Leer mij naar Uw wil te hand'len...'. En gelukkig op vele andere plaatsen. Had men dat maar meer gedaan.

Bepaald jammer vind ik, dat sommige psalmen in deze omdichting zo bekort zijn. Zo Psalm 68 en vooral 119.

Maar over het geheel, bij alle bezwaren, deze omdichting is ongetwijfeld beter dan de oude. En we zullen goed dienen te bedenken dat we nimmer een volkomen psalmberijming zullen krijgen...

(wordt vervolgd)

D. W. L. MILO — VIERHOUTEN

Franciscus' kijk op de dood

In Franciscus' Zonnelied, of zijn Lied van de Schepping, vond u ook dit couplet:

Lof zij U Heer, om zuster dood;
zij is op aarde sterk en groot,
zij heerst alom, er is geen man
die aan haar macht ontsnappen kan.
Halleluja.

U hebt het gelezen in ons nummer van 14 maart jongstleden. Daarbij kwam de volgende toelichting:

Is het niet wonderlijk: God te prijzen om de natuurlijke dood? Hier is wijsheid nodig. De dood behoort tot het leven, als de geboorte. De dood, weliswaar de laatste vijand die vernietigd zal worden, is een schepping van God en oorspronkelijk geen vijand. Voor de mens geschapen werd lieten de bomen hun stervende bladeren vallen; leefden de zwaluwen van insecten, de kleine vissen van plankton, de haaien van kleine vissen, zelfs de planteneters doodden hun medeschepselen. De dood heerst immers over deze wereld. Het gaat er maar om: wat wij in dit korte leven tussen geboorte en dood hebben gedaan.

Zoals gezegd: hier is wijsheid nodig. En die wijsheid hebben we geen van allen in pacht. De bovenstaande regels vormen enkele schetsmatige gegevens, geput uit Schrift en natuur. Ze vormen zeker het toppunt van wijsheid niet, noch ook het einde daarvan. Dat begreep een lezeres, die — na een strelende inleiding — tot de volgende ontboezeming kwam:

„De dood, weliswaar de laatste vijand die vernietigd zal worden, is een schepping van God en oorspronkelijk geen vijand”. Ik heb oorspronkelijk onderstreept. Lees Romeinen 5 vers 12; door de zonde kwam de dood en ging door tot alle mensen. De straf op de zonde werd, was en is de dood, is ons altijd geleerd en staat ook in de Bijbel. De oorsprong van de dood ligt in de zonde: zonde is vijandschap tegen God. God strafte daarom met de dood. Hoe moeten we dat nu rijmen met wat u schrijft?

—o—

Jawel. Gaat u maar aan staan. Eén zuster kan soms moeilijker zijn dan duizend broeders. Maar niettemin, aangezien zij „dolgraag beant-

woording hiervan in een volgend nummer van Opbouw” zag, gaan wij er welgemoed op in.

Wat is dood? Er is vaak gezegd: afwezigheid van leven. Maar wat is leven? Er is vaak gezegd: stofwisseling, groei, plus voortplanting, plus een onbekend aantal onbekende factoren. Ergo: we weten het niet. Niet precies. En wat we niet precies weten wordt gewoonlijk voorwerp van eigen interpretatie. Dood is, zegt bijvoorbeeld prof. dr G. A. Lindenboom (Kok's Chr. Enc. II) verlies van individualiteit. Maar weet u het nu? Wat is dan individualiteit?

Primitieve volkeren hebben de dood altijd gezien als hun aartsvijand, die op een onzalig ogenblik in de schepping is doorgedrongen. Ook de kerk heeft de dood niet als een natuurlijk levenseinde beschouwd, een natuurlijk gegeven als de geboorte bijvoorbeeld — maar als een catastrofaal gebeuren in het begin van de geschiedenis.

Tegelijk echter heeft de kerk naast de dood het voortbestaan van de mens na de dood geleerd en beleden. U ziet dat al bij Jozef, die bevel gaf aangaande zijn gebeente; bij Job, die wist dat zijn Verlosser leeft en dat zijn eigen ogen Hem later zouden zien; en vooral in het nieuwe testament.

Er zijn door filosofen en theologen, binnen en buiten de kerk, altijd pogingen ondernomen, om de dood een plaats in ons leven te geven. Om maar enkele namen door elkaar te noemen: Socinius, Pelagius, de Rationalisten, Schleiermacher, Ritschl, Barth, Brunner, Althaus. Als ik me goed herinner liet ook Schilder ruimte voor een natuurlijke dood, die voor de zondeval aanwezig was. Ook Kuyper zei, volgens de overlevering, zo iets op zijn college. Bij die groep behoorde dus ook Franciscus van Assisi.

—o—

De gereformeerde kerken hebben altijd het woord „dood” gezien in het licht van Rom. 5 : 12. Daarin hebben ze ongetwijfeld goed gedaan; alleen moet het woord dood dan eerst goed worden omschreven. Paulus schrijft dat „wanneer dit vergankelijke onvergankelijkheid aantrekt en dit sterfelijke onsterfelijke aandoet” de dood is ondergegaan; zie 1 Cor. 15 : 54. Misschien betekent dit, dat de natuurlijke dood straks een einde neemt. Het vreedzaam met elkaar omgaan van wolf en lam wijst ook in die richting. Misschien ook bedoelt Paulus te zeggen, dat de overwinning, welke Christus op de dood behaald heeft, straks ten volle geëffectueerd zal worden.

Maar wanneer Johannes zegt: „wie in Christus gelooft zal leven, al ware hij ook gestorven” (11 : 25) dan zegt hij in het volgende vers: „wie in Mij gelooft zal in eeuwigheid niet sterven”. In het eerste vers spreekt hij blijkbaar over de biologische dood, ons levenseind. In het volgende vers echter niet, want de Christ-gelovigen zijn sedertdien wél gestorven. Dan spreekt het laatste vers van de geestelijke of eeuwige dood. Dat is iets anders. Ziet u het verschil?

Er is dus dood en dood. H. Bavinck onderscheidde niet minder dan drie soorten dood: eerst de lichamelijke of tijdelijke dood; vervolgens de

W. G. VISSER — UTRECHT

Het boek Daniël

Vrijwillige gehoorzaamheid

Drie mannen laten zich niet verleiden, noch bang maken. Het zijn geen mensen die buiten het leven van elke dag staan. Evenmin zijn het mensen die vervuld zijn van haat tegen Babel en die daarom onder geen beding iets van Babel zouden willen weten. Zij behoren integendeel tot de hoogstgeplaatsten en hebben hun taak in dienst van de koning trouw vervuld. Ze hebben verstaan dat Gods kinderen niet uit de wereld kunnen of mogen weggaan, maar dat ze zich

wel onbesmet van de wereld moeten bewaren. De weg van de minste weerstand, door zich zoveel mogelijk van alles afzijdig te houden, hebben ze niet gekozen. Maar diep zijn ze ervan doordrongen, dat het gaan op de weg des HEREN geen enkel compromis verdraagt, waar het gaat om de eer van God, die aan geen ander mag worden gegeven.

Denkt u het zich eens in. Ze zijn met alle genodigden gekomen. Geen verontschuldigen hebben ze gezocht om weg te blijven. Maar als na het uitroepen van de

koninklijke proclamatie de muziek invalt en heel de menigte als één man neervalt blijven zij als enigen staan. Ze keken niet wat anderen deden en ze overwogen niet; als iedereen het doet, doen we ook maar mee. Hoe gemakkelijk hadden ze zichzelf met een drogreden kunnen wijsmaken: Het is maar een formaliteit; de bedreiging maakt het zelf duidelijk, dat van ons geen hartelijke instemming wordt verwacht, maar dat het voldoende is als we maar de juiste houding aannemen.

Het wordt hun anders wel gemakkelijk gemaakt. Ze mogen zich tegen de ingebrachte aanklacht verweren en ze krijgen nog een tweede kans. Zelfs de eis om de goden van Babel te eren wordt niet herhaald; alleen het neervallen voor het beeld is alsnog voldoende om de straf te ontgaan.

Een antwoord op het voorstel alsnog door de knieën te gaan vinden ze overbodig. Vrijwillig hebben ze gekozen; vrijwillig blijven ze gehoorzaam. Ze doen dat zonder acht te slaan op de gevolgen. Een vast vertrouwen hebben ze op God. Ze weten dat Hij machtig is hen uit de felste vuurbrand te redden. Natuurlijk! Hij zou immers geen God zijn als een mens in staat zou zijn iets voor Hem onmogelijk te maken. Nebukadnezar kan wel zeggen: geen god zal u uit mijn hand redden, maar dat is nu net het verschil tussen de afgoden en de levende God. Ze weten wel op Wien ze hun vertrouwen hebben gesteld. Maar dat vertrouwen sluit in, dat ze Hem de uitkomst overlaten. O, het is veel om te geloven, dat God machtig is en zonder aarzelen te belijden: Hij kán ons uit het vuur

geestelijke dood, de verbreking van de band met God; tenslotte de eeuwige dood, dat is het definitief worden van de geestelijke dood. Eigenlijk zouden we het schema van Bavinck dus in tweeën kunnen samenvatten: 1) de biologische dood; 2a) het leven buiten God; 2b) het onherroepelijk worden van 2a.

Nu, Franciscus bezong in het geciteerde couplet de natuurlijke dood. De geestelijke dood kende hij ook, in het volgende couplet: „zalig wie doet wat Gij gebiedt, de tweede dood verslindt hem niet”. Hij zag dus die tweede dood als de eigenlijke straf op de zonde — en achtte de biologische (lichamelijke, tijdelijke) dood *een natuurlijke zaak*. Al zullen velen Franciscus hier niet in bijvallen — hem hiervoor te verketteren gaat wel wat ver!

Franciscus kende niet alleen de Schrift maar ook de natuur. In onze belijdenis (art. 2) belijden we, dat wij God langs twee wegen leren kennen: uit de schepping en uit zijn Woord. Theologen hebben misschien wel te veel uren in de studeerkamer doorgebracht en te weinig in de natuur; dat pleit voor hun ijver maar het beperkt hun begrip. Was het niet Galilei (1613) die ontdekte, dat de zon stil staat — en die hiermee in strijd kwam met de kerk, welke Jozua 10 letterlijk verstond? Het heeft de goede man nagenoeg de kop gekost; vandaag lachen wij om het onbegrip van de toen heersende theologie.

Zo kennen we vandaag nog tal van theologen, die vasthouden dat de wereld zo'n zesduizend jaar bestaat, met enkele procenten speling als het moet. Maar de paleontologen stellen tot op een paar duizend jaar nauwkeurig vast, dat planten en dieren reeds miljoenen jaren voor de mens op aarde leefden. En... op aarde stierven. In ons eigenste land vindt u bruinkoollagen en krijtlagen; gebouwd uit gestorven planten en dieren van miljoenen jaren geleden. Wat dan? Moeten de paleontologen dan maar op de brandstapel? Moeten ze hun ontdekkingen inslikken, om de vege huid te redden? Of willen we ook uit de natuur leren, uit het „schone boek, in hetwelk alle schepselen, grote en kleine, varenbossen en schaaldiertjes, gelijk zijn als letteren, die ons de onzienlijke dingen Gods te aanschouwen geven”?

„Men mag de biologische dood”, zegt prof. dr L. W. Kuilman in genoemde Chr. Enc., „dus ook niet vereenzelvigen met de dood, die zijn intrede deed als straf op de zonde van het eerste mensenvolk”.

Nee, natuurlijk niet. Want zo min als het aardrijk pas doornen en distelen opleverde ná de zondeval; zo min als arbeid pas zweet ging kosten ná de zondeval; zo min kwam de biologische dood op de wereld tengevolge van de zondeval. De doornen en distelen kregen een nieuwe betekenis, een symbolische functie door de zondeval. De barenspijn, het zweet, kregen een nieuwe inhoud na de zondeval. Zo kreeg ook de onvermijdelijke dood een nieuwe betekenis: als beeld van de geestelijke doodt, van het buiten-God-zijn.

—o—

Trouwens, als u door het voorgaande wel geschokt maar nog niet overtuigd mocht zijn: wat zou God anders hebben gesproken over leven-en-dood (Gen. 2:17) wanneer Adam en Eva de dood niet zouden hebben gekend? God liet hen niet kiezen uit zijn handen, die Hij

op de rug hield! Dan ware heel de vrije keus in het paradijs een klucht geweest — een schande om het te veronderstellen. Het zaad dragende gewas, de boomvruchten die de mens tot voedsel gegeven werden, gingen daarmee immers ook hun dood tegemoet? Alsméde al het zaad dat op rotsen viel of in de zon gedood werd?

Misschien zegt u: het ging hier om planten, niet om dieren. Accoord, maar ook planten hebben leven-en-dood. Tegenwoordig weten we zelfs, dat er schepselen bestaan op de grén van leven en stof: de virussen. En toen de mens, na de zondeval, zich bekleedde met bladeren... (Gen. 3:7) maakte de Heere God, om de mens te beschutten, kleren van vellen. Ziet u? De mens hield zich aan de toegestane flora; maar God zelf opende het rijk van de fauna. Op dát ogenblik: die dieren vellen... waar kwamen die vandaan? Van geslachte, gedode dieren waarschijnlijk; of van gestorven dieren (3:21).

Het leven is met geboorte en dood doorweven. In de middeleeuwen zong de kerk hiervan in de hymne Media Vita. Luther vertaalde dat in oudduits:

Mytten wir ym Leben synd mit dem Todt umbfangen.
Wen suchen wir der hulffe thu, dass wir gnad erlangen?
Das byst du herr alleyn, uns rewet unser missethat,
die dich Herr erzurnet hat.
Heyliger herre Gott, Heyliger starcker Gott,
Heyliger barmherziger Heyland, Du ewiger Gott,
Las unns nicht versyncken yn des pittern todes nott.
Kyrieleyson.

Hier zag Luther, zagen de kerkvaders, de allerwege loerende lichamelijke dood als symbool van het verzinken in de eeuwige dood. De lichamelijke dood bracht hem niet in doodsangst. Maar het „versyncken” in de tweede dood deed hem bidden: Heer, erbarm U onzer! Net zoals wij in ons oude Avondgebed (achter in ons psalmboek) lezen: „Verlicht de ogen van ons verstand, opdat wij in de dood niet ontslapen, maar altijd verwachten onze verlossing uit deze ellendigheid”. Het ging de bidder niet om de kans, dat hij in de slaap zou sterven — maar om de kans, dat hij zou sterven zonder verzoend te zijn door Christus' bloed.

—o—

Misschien bent u het met bovenstaande regelen niet zo maar eens. Maar misschien wilt u er wel eens over nadenken? Franciscus had een duidelijk beeld gekregen uit de Schrift en de natuur: hij vreesde niet de lichamelijke dood maar erkende die als afsluiting van dit leven. Hij vreesde wel de échte dood, de „tweede dood”, het vervreemd raken van de God van hemel en aarde.

We kunnen niet volhouden, dat de zon om de aarde draait. We kunnen niet volhouden, dat de ouderdom van de aarde genoegzaam uit de Bijbel blijkt. We kunnen de taal van erts, van fossielen, van aardlagen en bewegende continenten niet tot zwijgen brengen. We kunnen met hulp van de radio-activiteitsmeting de leeftijden van oudheidkundige vondsten, van dode planten en dieren, dateren: lange tijdperken voor de zondeval. Al deze wonderen der natuur dragen bij aan onze Godskennis. En zo verstond Franciscus dat blijkbaar.

HULP BIJ BIJBELSTUDI

bevrijden. Maar meer is het gehoorzaam te blijven, zonder te weten óf Hij ook werkelijk zal bevrijden. Ze gehoorzamen niet, omdat ze van te voren weten dat het vuur hen niet zal deren; ze gehoorzamen omdat ze geen andere goden willen en zullen eren. En voorts, wat God doet is welgedaan; hetzij Hij redt uit het vuur, hetzij Hij toelaat dat ze door het vuur worden verteerd. Zij kenden de HERE. Wij kennen Hem nog beter. Hoezeer heeft Hij voor ons het bewijs geleverd dat Hij redden kan, niet maar ván de dood, maar ook door de dood heen. Jezus Christus toch is uit de

dood weergekeerd. Zullen wij dan niet gehoorzaam leven? Als we maar vertrouwen. Want vrijwillige gehoorzaamheid is gelóófsgehoorzaamheid.

Kerkelijk machtsvertoon

De besliste weigering van Sadrach, Mesach en Abednego doet Nebukadnezar in woede ontsteken. Hoezeer deze drie mannen door hem ook werden gewaardeerd, een weigering om tenminste voor de vorm de macht van Babel te erkennen, kan hij onder geen beding dulden. De miskennis van het aanbod alsnog voor het opgerichte beeld neer te vallen, zal wel tot groter woede aanleiding zijn geweest. En van eerbiediging van het vaste geloof, dat bij deze mannen wordt gevonden, is bij Nebukadnezar geen sprake. Zo gaat dat bij de

macht van deze wereld. Ieder mag dan mogelijk nog zijn eigen geloofsovertuiging hebben, dat is wel te dulden. Maar doorbreking van de nagejaagde eenheid kan niet worden geaccepteerd. Openbaring 13 maakt duidelijk dat dit niet slechts in Babel gold, maar dat het de regel is voor heel de tijd van deze wereld.

Babels macht zal nu aan het licht komen. Geen god is machtig te redden. De oven moet zeven maal heter worden gestookt dan gewoonlijk. En inderdaad is de hitte zó geweldig, dat de mannen, die opdracht hadden Daniëls vrienden van boven af in het vuur te werpen, bij het uitvoeren van hun taak door de uitslaande vlammen worden gedood.

Dat is machtsvertoon. Wie kan hier redden?

Maar de vraag laat zich niet ver-

dringen: Waarom dat strenge bevel de oven bovenmatig op te stoken? De bedoeling kan toch niet zijn daardoor de straf te verzwaren. Een langzame verbranding is immers heel wat erger dan een ogenblikkelijke dood door onverdragelijke hitte.

Kennelijk spruit dit machtsvertoon toch voort uit angst. Geen god kan redden! Maar de God, die door deze drie wordt gevreesd is toch wel anders dan de goden, die door mensenhanden zijn gemaakt. Wie met déze God te maken krijgt, moet wel zijn toevlucht nemen tot de uiterste maatregelen. Deze God is de geduchte. En Nebukadnezar weet dat met Hem niet valt te spotten.

Zo is het machtsvertoon van mensen. De angst is het, die naar de grootst mogelijke machtsmiddelen doet grijpen.

Open brief

Beste Henk,

Het kwam de vorige keer zomaar, zonder denken op papier „Een God die onze vriend is”, dus niet „was”, maar „is”. Straks vertel ik daar nog iets over. Het woord vriend klinkt ook wat vlak en geeft niet voldoende weer wat bedoeld wordt. Vermoedelijk omdat we zo weinig echte vrienden kennen en echte vriendschap kennen.

Beter is het begrip kinderen, maar dan moeten we niet denken aan kleine, onvolwassen kinderen, maar aan het gezin met volwassen kinderen waar vader en moeder mee praten en overleggen. Kinderen die naar vader en moeder luisteren en veel inspraak, ja zelf medezeggenschap hebben.

En nu met deze beelden weer terug naar dat Paradijs.

Een harmonieus geheel. God, „Vader”, komt 's avonds tussen licht en donker nog even praten met zijn kinderen, zoals reeds vele avonden is gebeurd. De kinderen zijn niet thuis. Nee, nog erger... ze zien Vader niet meer als Vader. Ze zijn naar de vijand van Vader overgelopen en die vijand is Satan. Daarvoor zoek ik geen ander woord dan Satan, de vijand van Vader. Vader staat alleen. Zijn kinderen, met wie Hij kon praten en overleggen, zijn weg. Ze willen niet meer praten, ze zijn jaloers geworden op hun Vader. En dan flitst het door Gods hoofd: Nu kan ik niet meer overleggen en praten over wat ik gemaakt heb. Ik kan niet meer vertellen wat ik met de bloemen en dieren van plan was, want mijn kinderen krijgen nu hun informatie van mijn vijand die alles kapot wil maken. Die vijand wil geen kinderen, maar slaven. Kinderen, waar zijn jullie, wat hebben jullie gedaan?! Begrijp je wat je hebt gedaan? Ik had jullie toch gewaarschuwd! God, Vader, is alleen, De kinderen zijn bij de vijand in een slavenhuis. Uit vrije wil hebben zij die keus gemaakt. Wat moest Vader doen? Zijn kinderen bevelen terug te komen?

Dat kon Hij niet want dat was niet in overeenstemming met zijn Vaderhart. Dan had Hij geen kinderen teruggekregen maar kinderen met een slavenhart. Nee, het was radicaal kapot. God was zijn vrienden kwijt. Maar Hij bleef Vader en dan gaat Hij twee dingen zeggen. Tegen zijn kinderen zegt Hij: „Jullie overzien niet wat je hebt gedaan. Ik bind jullie niet vast met een touw, zodat je bij mij in de buurt blijft. Jullie zijn gaan wonen in het savenhuis, maar Mijn huis staat open. Ik ga jullie terugwinnen. Jullie moeten leren wat je hebt gedaan. Tegen Satan zegt Hij: Je denkt dat je hebt gewonnen door mijn kinderen weg te halen. Er komt een kind, zo'n zelfde kind, en die kan je niet weghalen. Je kunt dat kind niet alleen niet weg halen, maar dat kind zal jou overwinnen. God gaat de mens terugwinnen. God gaat Satan overwinnen. Het is allemaal wat simplistisch gezegd, maar wat ik tracht over te brengen is hetgeen wij onze Vader, God, hebben aangedaan en ook hoe Hij ons als volwaardige kinderen blijft behandelen. God wist wat Zijn kinderen hadden gedaan en overzag de gevolgen en die waren en zijn vreselijk. Dat wisten Adam en

Eva nog lang niet in volle omvang. Wij kunnen daar veel meer van weten nu we zien wat die knappe mens allemaal kan en doet; wat hij met het aan hem toevertrouwde werk van God doet. We weten langzamerhand echt wel wat we er van hebben gemaakt en behoeven ons zelf echt niet op de borst te slaan. Toen ik deze geschiedenis eens aan een groepje jongelui vertelde was het commentaar: Wat is het dom van God om de mens zo knap te maken! En: „Het moet voor God toch mogelijk zijn om de mensen dom te houden? Dat zijn zo van die vragen die je bij evangelisatiewerk onder jongeren tegen komt. Wel vraag ik me af, of die vraag alleen in die kringen voorkomt. Breedvoerig heb ik toch verteld dat God Zijn kinderen terug wil hebben. God wil in de toekomst 's avonds in de avondkoelte weer met ons praten als vrije kinderen. Satan is dan weg. Die is dan gebonden en God laat zien dat zelfs zijn kinderen of beter, dat mensenvlees sterker is dan Satan. Wat een fijn evangelie is dat, wat een fijne blijde boodschap, dat we kinderen zijn van onze Vader in de hemel.

Idee

Boek-bespreking

„DEMONEN”

Bespreking van het boek „Demonen eruit, in Jezus' naam!” van W. C. van Dam; uitgave (paperback) J. H. Kok, Kampen.

Op blz. 9 van dit boek vinden we de volgende definitie van „bezetenheid”:

„...de toestand waarbij persoonlijke, geestelijke, negatief geladen wezens in een mens zo diep zijn binnengedrongen, dat ze zijn persoonlijkheid hebben overmeesterd en zich van zijn lichaam en stembanden kunnen bedienen...”

Hoewel de uitdrukking „negatief geladen” nog wel enige verduidelijking behoeft, komt het me voor dat deze definitie recht doet aan wat de evangelisten ons vertellen in die gevallen waarin ze met een meer gedetailleerde beschrijving verslag doen over het uitdrijven van „boze geesten” door Jezus. We geloven niet dat het op een eerlijke manier mogelijk is om met behulp van „de inzichten van de moderne wetenschap” deze verhalen zo te interpreteren, dat de werkelijkheid waarvan in bovenstaande definitie sprake is, uit die verhalen van de evangelisten wordt weggepraat. Dat betekent dus dat we er maar niet aan moeten twijfelen dat zulke toestanden voorkwamen in de dagen van Jezus' lichamelijke aanwezigheid op deze aarde. En ook in de tijd van de apostelen.

De zekerheid, die we daaromtrent altijd wel gehad hebben, heeft vaak de vraag opgeroepen of in onze tijd diezelfde toestand nog voorkomt. Ook wel de vraag of elke vorm van „geestelijk-gestoord-zijn”, zoals we

die kennen eigenlijk een vorm van bezetenheid is.

We kunnen er de schrijver dankbaar voor zijn, dat hij t.a.v. deze vragen blijkt geeft van onderscheidingsvermogen en nader weet te preciseren waar nu wel de verschillen liggen tussen de bezetenheid waar de bijbel ons van vertelt en andere vormen van geestesstoornissen of ook vas „para-psychologische verschijnselen”. Daarmee worden dan ook niet meteen maar alle wetenschappelijke inzichten op het gebied van de psychiatrie aan de kant geschoven.

Voor iemand, die op dit terrein slechts zeer incidenteel en oppervlakkig het een en ander heeft kunnen waarnemen, lijkt elke verdere beoordeling moeilijk. Het komt me voor dat christenen, die „vakmensen” zijn, hier maar eens onvooroordeeld hun gedachten over moeten laten gaan en daarover met elkaar van gedachten zouden moeten wisselen. Dat zou dus ook een gesprek tussen psychiaters en „zielszorgers” moeten zijn. Dit wordt dan ook in dit boek bepleit.

Tot zover heb ik er helemaal geen moeite mee om heel positief over dit boek te oordelen.

Meer moeite heb ik met een aantal zaken, die ons als „feitelijk” worden meegedeeld. De overgang van het positieve naar het plaatsen van vraagtekens gaat geleidelijk.

De vraag is onder ons vaak gesteld of in onze tijd en in onze westerse wereld die bezetenheid, die de bijbel ons beschrijft nog wel voorkomt of voor zou kunnen komen.

Heeft het veel zin om op die vraag zonder meer een antwoord als „ja” of „nee” te willen hebben?

Het lijkt me veel zinvoller om je af te vragen of we soms enig inzicht kunnen krijgen t.a.v. de vraag wat er aan vooraf moet gaan vóór het zover komt. Zou het niet zó zijn, dat een situatie waarin dat voorkomt aan het eind van een misschien wel lange weg ligt? En zou het dan niet verstandig zijn om je af te vragen wat dat voor een weg is en wanneer en hoe God ons zelf in Zijn woord daarvoor gewaarschuwd heeft? Ik vrees dat je een kortsluiting maakt als je een boek schrijft met als strekking:

„Er zijn nog altijd — ook in onze tijd — mensen, die van de duivel bezeten zijn en dus: óp,

christenen, op ten strijde”, oftewel „onward christian soldiers”. Sartre vertelt ergens dat hij op een dag in zijn leven God heeft losgelaten en nu voor zichzelf het gevoel heeft dat hij de weg zonder God zo ongeveer tot het einde toe heeft afgelegd. Zijn conclusie is dan dat hij niets heeft overgehouden dat nog enige betekenis heeft om er enige hoop of toekomstverwachting op te bouwen. Ik denk dat er nog één stap verder is, nl. dat een mens zich overgeeft aan „satanisme”. Ik heb er wat bezwaar tegen als we in de wereld van vandaag doen alsof de kracht van de kerk dan zou moeten liggen bij iets, dat toch niets anders is dan een „kurieren am Symptom”. Ik ben bang dat dan juist het opzienbarende en het wonderbaarlijke en het „succes” de ogen gaat verblinden voor dat wat het eerste moet zijn; voor de weg waarlangs God ons veilig leidt opdat we bewaard blijven voor die krachten van ont-menselijking. Ik had graag gezien dat daar in dit boek eens een ogenblik expliciet aandacht aan geschonken was.

U moet goed begrijpen dat ik men zo'n uitdrukking als „kurieren am Symptom” niets verachtelijks bedoel. Het is uit de bijbel al duidelijk dat Jezus mensen die van boze geesten verlost moesten worden niet aangesproken heeft met zoiets als de bergrede. Dat was blijkbaar niet de weg om zulke mensen te helpen. Als ik lees hoe mensen als dr Wilckerson in Amerika verslaafden aan heroïne helpt, dan denk ik toch bereiken door die mensen „De Voorwel dat je zoiets niet zou kunnen zeide Leer” van ds Vonk in handen te geven. Maar bij Jezus en de apostelen vind je het één en het ander verenigd. Jezus wist wanneer Hij de bergrede moest uitspreken en wanneer Hij met één machtwoord een boze geest moest uitdrijven. Het benauwende vind ik dat in onze tijd het een het ander schijnt uit te sluiten. Het is niet verwonderlijk dat krachten van de Geest, die Jezus in zichzelf verenigde later onder de gelovigen verspreid voorkomen. Maar wat we nu beleven is, dat de hand tegen de voet zegt ik heb u niet nodig. Daarom vrees ik dat we ondanks alle geweldige verhalen toch nog met een gebroken kracht te maken hebben.

Moeite heb ik bepaald ook met de voorstellingen, die ds v. Dam oproept als hij over zijn ervaringen met demonen vertelt. Het ligt misschien aan mij, maar ik voel me daar wat onwennig bij. Het lijkt wel alsof je met een troep vlooiën te maken hebt!

Verder moet ik zeggen dat het me heel aannemelijk voorkomt wanneer iemand praat over een relatie tussen afgoderij en bezetenheid. Maar ik kijk vreemd op als ik lees dat iemand, die uit curiositeit een boeddha-beeldje in huis gehaald heeft of een of ander oosters tempelpaneeltje, daar grote risico's mee loopt (vooral als er in zo'n beeldje een gaatje zit!). En ik kijk nog vreemder als ik lees dat de apostel Johannes dat op het oog had toen hij schreef: hoed u voor de afgoden!

Vandaar ook dat ik een beetje wantrouwig ben als ik kennis neem van de „technieken”, die bij het uitdrijven in acht genomen worden. Ik kan daar niet veel over zeggen, maar ik krijg het gevoel alsof er „een rood lampje gaat branden”.

W. F. Coumou

C. VEENHOF — KAMPEN

Persschouw

■ „Onbekwaam tot enig goed”

Op de avond van de Goede Vrijdag was er voor de TV een interview van ds K. van Gelder met Mr W. Aantjes. Het thema was de visie en het werk van een christen-politicus.

Over dat interview schreef prof. Runia een belangwekkend artikel dat ik hier graag doorgeef.

Het gaat daarin namelijk over een fundamentele kwestie, een grondvraag niet alleen van de politieke maar van het mensenle-

ven in al zijn aspecten. Prof. Runia schreef het volgende:

Mr. Aantjes maakte duidelijk dat voor hem de grondlijnen van de christelijke politiek in de bijbel liggen. Daar lezen we immers wie de mens is en wat God van die mens vraagt. Juist op grond van de bijbel pleitte Aantjes voor 'realisme'. Zowel de visie van het socialisme als van het liberalisme zijn utopisch. Ze rekenen niet met de gebroken werkelijkheid van deze wereld, die haar diepste oorzaak vindt in de zondigheid van de mens.

Ook wat de heer Aantjes zei over de noodzakelijkheid van het 'compromis' in de politiek kwam bij mij positief over. In de politiek heb je te rekenen met een dubbele norm; de absolute norm van Gods wet en de relatieve norm van de zedelijke draagkracht van het volk. De spanning tussen deze twee normen maakt dat je in de politiek vaak niet verder kunt komen dan het compromis.

De Catechismus

Op en gegeven moment kwam ook de oude Heidelberger Catechismus ter sprake. Mr. Aantjes vertelde dat hij afkomstig was uit kringen van de Gereformeerde Bond en dat hij zich daar nog altijd mee verwant voelde. Hij is trouwens ook nog lid van de Geref. Bond.

Plotseling kwam van de kant van de heer Van Gelder de vraag: maar wat denkt u, die bereid bent tot samenwerking met anders-denkenenden op het terrein van de politiek, van de uitspraak: "De mens is onbekwaam tot enig goed en geneigd tot alle kwaad?"

De heer Aantjes was duidelijk wat verlegen met deze vraag. Hij begon nogal wat te aarzelen. Ja, het laatste kon hij wel voor zijn rekening nemen: 'geneigd tot alle kwaad'. Maar wat het eerste betreft: 'onbekwaam tot enig goed', nee, dat kon hij toch eigenlijk niet meer meemaken.

Toen ik dat zo hoorde, vroeg ik me af: heeft Mr. Aantjes de bedoeling van deze uitspraak van de Catechismus eigenlijk wel begrepen? Men komt nl. juist op dit punt erg vaak misverstanden tegen.

Typisch reformatoisch

De bekende uitspraak van de Catechismus (zondag 3, vraag 8) is typisch gereformeerd (in de brede zin van het woord). Men mag zelfs wel zeggen: typisch reformatoisch. Je vindt dit soort uitspraken bijv. ook bij Luther (o.a. in zijn bekend strijdschrift tegen Erasmus: Over de gebonden wil). Ook bij vele oudere Lutherse dogmatici. Maar er zit in het Lutheranisme ook een andere lijn, die al bij Melancthon begint en die later nogal veel invloed heeft gekregen. In de tijd van de Synode van Dordrecht (1618-19) hadden vele Lutheranen nogal sympathie voor het standpunt van de Remonstranten. De Gereformeerden hebben er veel consequenter aan vastgehouden. Men komt het heel duidelijk bij Calvin tegen en bij de theologen die na hem gekomen zijn. Maar het is ook duidelijk uitgesproken in de gereformeerde confessies. Bijv. in Art. 14 van de Nederl. Geloofsbelijdenis en in de Hoofdstukken III-IV van de Dordtse Leerregels.

In art. 3 van de hoofdstukken lezen we: 'Derhalve worden alle mensen in zonde ontvangen en als kinderen des toorns geboren, niet in staat tot eig zaligmakend goed, geneigd tot het kwade en dood in de zonde, waarvan zij slaven zijn. Zij willen of kunnen niet terugkeren tot God, hun ontaarde natuur verbeteren of zichzelf hiertoe voorbereiden zonder de vernieuwende genade van de Heilige Geest'.

Verzet

Altijd weer hebben deze en dergelijke uitspraken verzet opgeroepen. Men wees dan op het feit dat er

toch veel ongelovige mensen zijn die goede en voortreffelijke dingen doen.

Wat zijn er niet veel humanisten bijv., die hoge idealen hebben en die deze idealen vaak ook met veel succes nastreven.

Wat zijn er niet veel buitenkerkelijken, die een prachtig karakter hebben en die door hun optreden kerkelijke en gelovige mensen soms diep beschamen.

Hoe kan men dan zeggen: 'onbekwaam tot enig goed?' Dat strijdt toch met de werkelijkheid?

De gereformeerde theologie heeft deze tegenwerping altijd serieus genomen en is er serieus op ingegaan. Tegelijk heeft ze haar altijd afgewezen als een misverstand.

Waarom? Omdat deze tegenwerping voorbijgaat aan de eigenlijke bedoeling van de leer van de 'totale verdorvenheid' van de mens.

Deze leer is nl. een religieuze belijdenis. Ze meet de mens niet met de uiterlijke maatstaf van deze wereld. Dan vallen veel mensen erg mee. Maar waar het de gereformeerde belijdenis om gaat in haar uitspraak over de verdorvenheid van de mens is: wie en wat is de mens 'coram Deo', d.w.z. als hij staat voor het aangezicht van God?

Bij God geldt een heel andere maatstaf.

Verderop zegt dezelfde Catechismus in antwoord op de vraag: "Wat zijn goede werken?": 'Alleen die uit een echt geloof, volgens de wet van God, tot zijn eer geschieden'. Kijk, als je de mens aan deze maatstaf meet, dan ligt het heel anders. Terecht vraagt Bavinck in zijn Gereformeerde Dogmatica: 'Aan deze maatstaf getoetst, wie durft dan zeggen, dat er enig werk door mensen geschiedt, dat volkomen rein is en geen vergeving en vernieuwing behoeft?' (III, 103).

Een religieuze belijdenis

Zo spreekt ook de bijbel over de mens. Hij zet de mens altijd in het licht van God en van zijn wet. Dat is de achtergrond van zulke uitspraken als: 'De Here zag dat de boosheid van de mens groot was op de aarde en al wat de overleggingen van zijn hart voortbrachten te allen tijde slechts boos was' (Gen. 6:5). En als iemand dan zegt: ja, maar dat geldt van die slechte mensen van vóór de zondvloed, dan moeten we er op wijzen dat ditzelfde onmiddellijk ná de zondvloed herhaald wordt, als de Here God bij zichzelf zegt: 'Ik zal de aardbodem niet weer vervloeken om de mens, omdat het voortbrengsel van des mensen hart boos is van zijn jeugd aan'. (Gen. 8:21).

Berkouwer schrijft in dit verband ook: 'Er kan nauwelijks twijfel bestaan over het bestaan over het feit dat de Schrift telkens weer over 'de mens' en 'de mensen' een zeer algemeen en universeel getuigenis laat horen. Het gaat in de Schrift om een merkwaardige algemene Goddelijke aanklacht om een waardelijk generaliserend getuigenis, waaraan niemand zich op legitieme wijze kan onttrekken. Het woord uit Psalm 14, dat er niemand is, die goed doet en dat allen zijn afgeweken en samen ontaard zijn, kan worden beschouwd als een duidelijk compendium (samenvatting) van het ganse getuigenis der Schrift over het niet-exceptionele karakter der menselijke zonde'. (De Zonde, II 267/8).

En de feiten dan?

Maar lopen we zo niet over de feiten heen? Zijn dan ook de ongelovigen slecht? Is er dan werkelijk niets goeds in de mens?

Spreekt art. 14 van de Nederl. Geloofsbelijdenis ook niet van 'enige kleine overblijfselen' van de voortreffelijke gaven de voortreffelijke gaven die de mens van God had ontvangen? En lezen we in de Dordtse Leerregels niet van 'enig licht der natuur dat ook na de val nog in de mens is overgebleven'? Dus toch nog iets goeds?

Het antwoord blijft: Nee. Deze uitspraken van de Geloofsbelijdenis en van de Leerregels mogen nl. niet uit hun verband gehaald worden. Ze bedoelen helemaal niet te zeggen dat de mens ten diepste nog wel wat meevalt, maar ze willen er op wijzen dat God ook de gevallen mens niet helemaal heeft losgelaten. In zijn algemene goedheid laat God de mens nog 'restanten' van de oorspronkelijke gaven, zodat het leven hier op aarde leefbaar blijft.

Het 'goede' dat we nog in de mens tegenkomen (en waar we alleen maar heel erg dankbaar voor kunnen zijn!) bewijst niet dat de mens uiteindelijk toch méévalt, maar dat God altijd weer méévalt! We stuiten hier niet op het geheim van de mens, maar op het geheim van Gods goedheid.

Als God dan ook zijn genade terugtrekt en de remmen raken 'los', dan zien we hoe diezelfde mens van kwaad tot erger gaat. We hebben daar o.a. iets van gezien in de laatste oorlog, met z'n afschuwelijke concentratiekampen.

Ik herinner me nog uit de tijd van vlak na de oorlog, dat er in de kerkelijke pers vele discussies geweest zijn over de vraag hoe het toch mogelijk was dat een volk als het Duitse, met zo'n geweldige cultuur achter zich, vervallen kon tot deze bestiale wreedheid. Waren de mensen die zich lieten gaan in de concentratiekampen dan werkelijk slechter dan wij? Of — zouden wij en onze kinderen hier ook toe kunnen komen?

De algemene conclusie was: potentieel zit het in ons allemaal. Als God ons zijn genade zou onthouden, dan zouden we allen die weg kunnen gaan. Niet een van ons is van uit zichzelf, vanuit zijn eigen karakter of hoedanigheden, gevrijwaard tegen deze (letterlijke) afgang.

Het zou me niet verbazen, als Mr. Aantjes het hier mee eens is. Maar betekent dat dan tegelijk ook niet, dat hij toch in feite ook instemt met de reformatoisch-bijbelse belijdenis van de totale verdorvenheid van het menselijk hart? Immers dit is wat de Catechismus bedoelt met die woorden: 'onbekwaam tot enig goed en geneigd tot alle kwaad'. Het is de erkenning van de juistheid van de goddelijke aanklacht. Het is een brok schuldbelijdenis van de mens die voor zijn God staat en die beseft dat hij geen verontschuldiging heeft.

Als ik me niet vergis was het Bavinck, die schreef: er is één plaats waar elke Arminiaan gereformeerd is! nl. op zijn knieën.

Inderdaad, als een mens op z'n knieën voor God ligt, kan hij alleen maar zeggen met het 'gebed om schuldvergeving': 'Almachtige God en genadige Vader, wij allen dwaalden als schapen en wenden ons ieder naar zijn eigen weg.

Wij hebben de overleggingen en begeerten van ons zondig hart gevolgd en Uw heilige geboden overtreden. Wij hebben niet gedaan wat wij schuldig waren te doen, maar wij hebben gedaan wat Gij ons verboden had, en er is in ons geen kracht tot genezing.

Maar Gij, o Here, ontferm u onzer..'

☆☆☆

Het gaat in deze kwestie om een fundamenteel gegeven van Gods openbaring en dus van het christelijk geloof.

Het gaat erom of er één uitzondering is op wat de Heilige Geest in Rom. 3 zegt:

„Niemand is rechtvaardig, ook niet één

er is niemand, die God ernstig zoekt;

allen zijn afgeweken, tezamen zijn zij onnut geworden

Gispeniana

Gispen kreeg eens z'n collega ds J. H. Donner van Leiden — de grootvader van Mr J. Donner, de oud-vice-voorzitter van de Hoge Raad — op bezoek. Vóór de maaltijd baden Gispen's kinderen het bekende gebedje „Here, zeggen deze spijze, amen". Ds Donner vroeg aan zijn gastheer: „Heb jij je kinderen dat bekende gebed „O, Vader die al 't leven voedt" niet geleerd?" „Och nee", zei Gispen, „ik vind het in onze pastorie niet nodig te bidden: „Leer ons voor overdaad ons wachten."

er is niemand, die doet wat goed is, zelfs niet één

Het gaat er om of het waar is dat wij, zoals ook weer de Heilige Geest door Paulus zegt, „van nature", d.w.z. zoals wij geboren worden, vijanden, agressieve vijanden van God zijn (Rom. 5:10). Het gaat er om dat wij inzien, geloven dat wij „van nature" God niet in ons leven dulden dat de grondtrek van ons hart, het centrum van ons leven is: de autonomie, de eigen-wettelijkheid, de zelf-zucht, of, zoals Luther dat zegt: het incurvatus-in-se-zijn, d.w.z. het naar zichzelf toe gekromd zijn om alles te grijpen wat men grijpen kan om dat dienstbaar te maken aan zichzelf. Deze oerzonde van alle mensen verhindert niet dat er in hun leven soms een ethisch hóóg gekwalificeerde levenshouding en een fascinerende religiositeit ontstaat. Maar dan is er toch altijd die afgrond zo donker daaronder dat zij God, de levende God niet als God hebben verheerlijkt en gedankt. En dat God hen daarom heeft overgegeven aan een verwerpelijk denken.

Het is een fundamenteel moment in het leven des geloofs dat wij met de gereformeerde kerken van alle land van harte kunnen belijden — men deed dat aanvankelijk vóór iedere kerkdienst en dan geknield:

„Hemelse Vader, eeuwige, barmhartige God, wij erkennen en belijden voor uw Goddelijke majesteit, dat wij arme en ellendige zondaren zijn, ontvangen en geboren in alle boosheid en verdorvenheid, geneigd tot alle kwaad en onnut tot enig goed, en dat wij met ons zondig leven, zonder ophouden uw heilige geboden overtreden, waardoor wij uw toorn tegen ons verwekken en naar uw rechtvaardig oordeel op ons laden de eeuwige verdoemenis."

Alleen wie dit zeggen kan van harte kan komen tot de kennis van Gods genade.

Alleen wie dit zeggen kan kan komen tot de echte zelfkennis en de echte, ware kennis van mens en wereld.

En dat is ook voor de politiek van beslissende betekenis.

In Zijn ondoorgroendelijke wijsheid, heeft de Here plotseling uit ons midden weg- genomen, Zijn kind, mijn lieve zoon, onze lieve broer, zwager verloofde en oom

Johannes François

op de leeftijd van 24 jaar.

Zijn jonge leven was hem Christus!

Den Helder: A. Boendermaker
Tilburg: J. van Groos-Boendermaker
J. van Groos
Rotterdam: M. M. J. Boendermaker
Bennebroek: M. M. Boendermaker
Den Helder: A. M. van der Vliet-Boendermaker
J. van der Vliet
Haarlem: J. Boendermaker
Den Helder: A. Boendermaker
Loenersloot: Annelies van den Bosch
nichtjes en neefjes

Den Helder, 1 mei 1975
Boerhaavestraat 29

De teraardebestelling heeft plaats gevonden op woensdag 7 mei op de algemene begraafplaats te Huisduinen, gem. Den Helder.

**Willem de Zwijger-Lyceum
en School voor Havo**

(op christelijke grondslag)
Nwe 's-Gravelandseweg 38
Bussum

02159 - 13572 / 17170

Gevraagd
per 1 augustus 1975

DOCENTEN

voor:

Godsdienst ± 21 uur
Maatschappijleer ± 5 uur
Klassieke talen ± 7 uur *)

*) In combinatie met Chr. College Stad en Lande te Huizen N.H. ± 10 uur.

Sollicitaties met opgave van godsdienst, cur. vit. en referenties te richten aan de rector J. Hoorntje, Postbus 255 te Bussum, bin- nen 10 dagen na het verschijnen van dit blad.

In verband met het overlijden van de geestelijke verzorger in „De Kimme”, Ds F. Colenbrander, zoekt het bestuur een opvolger ter ver- vulling van de ontstane vakature.

„De Kimme” is een Prot. Christelijk Verzorgingstehuis voor bejaarden, uitgaande van de kerken van de Gereformeerde gezindte in de regio Amsterdam. In ons tehuis worden 325 bejaarden verzorgd.

De geestelijke verzorging omvat een geregeld contact met de bewoners, zowel in het tehuis als in de ziekenhuizen waarin bewoners tijdelijk zijn opgenomen.

In verband met de financiële mogelijkheden is een volledige honorering op basis van de geldende normen niet mogelijk.

Wij denken aan een **PREDIKANT** die op basis van vervroegd emeri- taat/pensionering of anderszins, bereid is het werk van de geestelijke verzorging in „De Kimme” in een nagenoeg volledige dagtaak op zich te nemen.

Onzerzijds kan een honorering van maximaal f 20.000,— per jaar wor- den geboden.

Schriftelijke sollicitaties te richten voor 10 juni a.s. aan het Bestuur van „De Kimme”, p/a Beemsterstraat 546, Amsterdam-Nieuwendam.

Voor al uw
handels- en familie drukwerk - boeken en folders
is uw adres
DRUKKERIJ „STEENBERGEN”
Slotlaan 220 - Zeist

*„Zijne liefde blijft mij leiden:
door een nacht, hoe zwart, hoe dicht,
voert Hij mij naar 't eeuwig licht.”*

In de verwachting van een eeuwig leven is in Jezus ontslapen mijn lieve man, onze lieve vader en opa,

CORNELIS VAN DER LEUN

oud 73 jaar.

Utrecht: J. van der Leun-Kroon
Utrecht: C. van der Leun
J. C. van der Leun-Jager
Erica en Joke
Bunnik: J. C. van der Leun
J. F. van der Leun-Goedhart
Kees, Christine, Joanne en Gera
Odijk: A. A. J. van der Leun
M. J. van der Leun-Kats
Ben, Johanna en Marieken

Utrecht, 29 april 1975
Julianaweg 161

De begrafenis heeft plaatsgehad op zaterdag 3 mei op de begraafplaats „Daelwijck” te Utrecht.

*Geloofd zij God met diepst ontzag;
Hij overlaat ons dag aan dag,
Met Zijne gunstbewijzen.
Die God is onze zaligheid;
Wie zou die Hoogste Majesteit
Dan niet met eerbied prijzen?
Die God is ons een God van heil;
Hij schenkt, uit goedheid zonder peil,
Ons 't eeuwig, zalig leven;
Hij kan, en wil en zal in nood,
Zelfs bij het naad'ren van de dood,
Volkomen uitkomst geven.*

Psalm 68 : 10

Op bevrijdingsdag werd uit zijn laatste lijden bevrijd onze geliefde Man, Vader en Opa

JACOB SCHUURMAN

geboren 13 juli 1904.

Ridder in de Orde van Oranje Nassau

Utrecht: G. Schuurman-Melder
Bunnik: E. Schuurman
A. J. Schuurman-de Jager
Bilthoven: G. J. Schuurman
A. S. Schuurman-Jobse
Heemstede: H. Schuurman
E. J. Schuurman-van Aller
Pretoria (Zuid-Afrika): M. G. Zeevaart-Schuurman
A. J. Zeevaart
Driebergen: J. H. Schuurman
S. L. Schuurman-van Neutegem
en kleinkinderen

Utrecht, 5 mei 1975
Pelmolenplantsoen 2
Correspondentie-adres: Burg. van de Weyerstraat 14, Bunnik.

Liever geen bezoek en geen bloemen.

De begrafenis zal plaatsvinden op zaterdag 10 mei op de begraafplaats „Dael- wijck” (Overvecht) te Utrecht, om 14.30 uur.
Voorafgaande zal een dienst worden gehouden in de Jeruzalemkerk, Troosterlaan, om 13.30 uur.

Gelegenheid tot condoleren direct na de begrafenis in de aula van de begraafplaats.

Een vertrouwd (en goedkoop) adres
voor

GELD LENEN

Kantoor Spijkerboer - Elburg
(ook voor „moeilijke zaken”)

Meeuwenmaatstraat 5 - Tel. 05250-1751

**Plaats uw
familieberichten
in dit blad**

Redactieleden

Drs H. de Jong
D. W. L. Milo
Ds E. R. Postma
Ds H. Smit
Drs H. E. S. Woldring

Adres van de Redactie

Postbus 7176
te Amsterdam.
Redactie-assistent
K. Muller

Advertenties en druk

Drukkerij
„Steenbergen”,
Slotlaan 220, Zeist.
Tel. 0 3404 - 12452

Abonnementsprijs:

f 27,50 per jaar
f 14,— per halfjaar
f 7,25 per kwartaal.
Buitenland: Europa
en zeepost f 30,—;
Luchtpost f 50,—

**Geref. Persvereniging
„Opbouw”**

Abonnementenadministratie

Pasteursingel 29b,
Rotterdam-7
Tel. 010-153703
Giro 40 49 45

Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.